

A Régi Magyar kéziratok kiadása és kiadásra való előkészítése című kutatás keretében már több OTKA pályázati ciklusban folytak munkálatok a kialakult gyakorlat szerint három témakörben. A jelenlegi beszámolóban az elvégzett munkát ezek sorrendjében tekintjük át, szükség és értelem szerint szembesítve az elért eredményeket a 2005. évi kutatási tervvel.

1. Régi Magyar Kódexek

A pályázat keretében két kötet, a Lányi-kódex és az Apor-kódex kiadását terveztük. Különböző okokból egyik kódex kiadása sem készült el.

a) Az a külső kutató, aki a Lányi-kódex átírását, valamint a kötet bevezető tanulmányának megírását elvégezte volna, s aki a pályázat beadásakor már jelentős (egyébként teljesen térítésmentes) előkészítő munkát végzett, váratlan szemműtéte miatt a további közreműködésről le kellett, hogy mondjon. Helyére a munka speciális hozzáértést kívánó jellege miatt senkit sem találtunk, így ennek a feladatnak a teljesítését bizonytalan időre el kellett halasztanunk. (A Régi Magyar Kódexek sorozatban eddig 31 kötet jelent meg, ezek munkálatainak részleteiről különböző pályázati összeállításokban és beszámolóokban bőven esett szó. Azok számára, akik a jelen beszámoló szakmai bírálatát elvégzik, maguk a kiadványok is nyilván jól ismertek, tehát azt is meg tudják ítélni, hogy az átírás előkészítő munkatárs[ak] szerepe mennyire döntő egy-egy kódex elkészítésében.)

b) Az Apor-kódex kiadását más – végső soron pozitív – fejlemények hátráltatták. A kódex a sepsiszentgyörgyi múzeum tulajdona, s a pályázat beadásakor fizikai állapotát csak sejteni lehetett. 2008-ban az Országos Széchényi Könyvtár a kódexet restauráltatta, és egyúttal elkészítette a szöveg digitalizált változatát is. (A kötet – teljesen megújulva – látható volt az OSZK 2009. október–2010. február közötti „Látjátok feleim...” című reprezentatív kiállításán.) – A kiadással kapcsolatos munka tehát csak 2009-ben kezdődhetett el. A kutatócsoport megszerezte a publikáláshoz szükséges összes elvi engedélyt, és összeállt az a munkacsoport is, amely az elektronikus változat alapján elkészíti a szöveg átírását. Így a kódex kiadására egy következő, 2010-ben elvileg már megindult pályázat keretében kerülhet sor. – Az Apor-kódex kiadása körüli kérdések tisztázásában a kutatócsoport szorosan együttműködött az OSZK-val, és a téma felelőse, Korompay Klára jelentős munkát végzett a nyelvemlék-kiállítás megrendezése kapcsán is. (Publikációinak egy része az OSZK kiadványaiban jelent meg, ezeket a beszámoló Közlemények rovatában nem tüntethettük fel.)

2. A magyar nyelvtörténet forrásai

Ebben a tárgykörben ütemesen folytatódott a korai (17–18. századi), latin nyelven írt magyar grammatikák hasonmást és magyar fordítást tartalmazó kiadásainak elkészítése és publikálása. Ezeket a – ma már csak néhány példányban, a legnagyobb közgyűjteményekben fellelhető – régi nyelvtanokat Toldy Ferenc adta ki újra „Corpus Grammaticorum...” (1866) című gyűjteményében; az ő kiadási elvei és gyakorlata azonban a modern követelményeknek már nem felelnek meg. A magyar nyelvtudomány korai története szempontjából igen jelentős művek kutatásban való felhasználását napjainkban a filológiai problémáknál jobban hátráltatja a kutatók latinnyelv-ismeretének általános gyengesége vagy teljes hiánya – a magyar fordítást ez indokolta. – A 2004-ben és 2006-ban publikált két nyelvtan (Szenczi Molnár Albert [1610.], ill. Pereszlényi Pál [1682.]) munkái után a sorozat a jelenlegi pályázati ciklusban három újabb mű kiadásával bővült. 2008-ban adtuk ki Tsétsi János *Observationes Orthographico-grammaticae* [1708] című kis terjedelmű, de a magyar helyesírás-történet szempontjából igen jelentős művét és 2010-ben Kövesdi Pál *Elementa Linguae Hungaricae* [1686] című nyelvtanát. Valamennyi korai nyelvtan egységes arculattal, s ami ennél lényegesebb, azonos fordító, C. Vladár Zsuzsa munkájaként jelent meg. Ő készítette a bevezető tanulmányokat és a kiadásokhoz csatlakozó jegyzetanyagot is. Ezek igen jelentős új

kutatási eredményeket közölnek, és sok tekintetben átformálják a magyar nyelvtudomány korai történetével kapcsolatos eddigi ismereteinket.

3. Régi Magyar Levéltár

Ebben a témakörben a különböző levéltári letétekben található korai magyar levelek (ún. misszilisek) kiadásával kapcsolatos munkálatok folytak. A kutatás célja az eredeti forrás betűhű átiratának és – lehetőség szerint – hasonmásának kiadása. A könyvbe fűzött, oldalpárookra tagozódó kötetekkel ellentétben (vö. kódexkiadások) a levelek átiratának és hasonmásának egyszerre áttekinthető megjelenítése technikailag nehezen megoldható feladat; különösen az a terjedelmes misszilis-gyűjtemények esetében. Terbe Erika: Batthyány Ferencné Svetkovics Katalin levelei (1538–1575) című munkájának kiadása is a jelzett gond miatt húzódott el a pályázat utolsó évére, bár a szöveg átírása már korábban elkészült. A 257 levélből és 4 további iratból álló gyűjteményben az átiratok nyomtatott, az eredetiről készült hasonmások pedig digitális változatban (DVD) találhatóak meg. Így mód van a két forma közvetlen – akár betűről-betűre történő egybevetésére, illetőleg kivetítőn történő bemutatására. További előnye az elektronikus változatnak, hogy lehetővé teszi a kézirat részleteinek igény szerinti nagyítását, ezzel az írás sajátosságainak behatóbb vizsgálatát.

4. További elvégzett feladatok

A pályázat munkatervében szerepelt egy, a Régi Magyar Kódexek sorozat kiadástörténetét és eredményeit összefoglaló konferencia megrendezése. A témakört kibővítve 2008 áprilisában került sor a „Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet” című kétnapos ülésre, melynek előadásai a hasonló című kötetben 2009-ben meg is jelentek. A konferencián részt vettek az MTA Nyelvtudományi Intézet és több vidéki egyetem nyelvtörténész munkatársai, valamint számos, forráskutatással foglalkozó történész és levéltáros is. Az előadások és az ezek alapján elkészült tanulmányok egységesen magas színvonala, valamint az a készség, amellyel a kutatók már első részvételi felhívásra reagáltak, egyértelműen azt jelezték, hogy ezekre a reprezentatív külsőségeket nélkülöző szakmai összejövetelekre erős igény mutatkozik. Az is tény azonban, hogy a kutatócsoport a rendezésben tagjainak aktivitásán és anyagi áldozatkészségein kívül csak néhány egyetemi hallgató és doktorjelölt segítségére számíthatott, valamint arra, hogy a BTK a rendezvényhez térítés nélkül biztosítja a termet.

5. Gazdálkodási kérdések a szakaszi tevékenység tükrében

Csaknem tízéves vezető oktatói tapasztalatokkal kijelentem, hogy az OTKA pályázatokban a legnagyobb gondot a gazdálkodás nyomán követése, a szabályok permanens változása és a gazdálkodási feladatkört ellátó egyetemi apparátussal való normális együttműködés kialakítása és fenntartása okozta.

2005-ben, amikor a költségvetési tervet összeállítottuk, arra összpontosítottunk, hogy a kiadványok előállításához a szükséges forrás rendelkezésre álljon. A legnagyobb tételt a két kódexre (keménytábla, aranyozás, külső borító, különleges minőségű papír, fényképek stb.) tartalékoltuk. Mivel ezek kiadása elmaradt, a többi kiadvány pedig kisebb terjedelmű és egy kivétellel fűzött kivitelezésű volt, a nyomdai költségekre tervezett összeget nem használtuk fel teljes egészében. A felhalmozási kiadásokat ugyanakkor – nem gondolván arra, hogy a könyvbeszerzés is ebbe a körbe tartozik – jelentősen alulterveztük. Úgy vélem, az átcsoportosítás erre a rovatra szükséges és értelmes választás volt; a könyvek beszerzése körültekintően történt, s a befogadó intézet könyvtára más módon nem tudta volna őket megvásárolni.

A személyi juttatásokat ugyan takarékosan terveztük, elfogadva azt a szabályt, hogy a kutatás az egyetemi oktatóknak munkaköri feladatuk, tehát külön díjazást csak kiemelkedő teljesítmény esetén kaphatnak, a vezető kutató pedig nem részesülhet díjazásban. Még

ezeknek a szerény összegeknek a kifizetése is rendkívül hosszadalmas eljárás, vattalással felérő adatszolgáltatás után, eléggé megalázó módon történhetett meg. (Természetesen nem az adózáshoz szükséges nyilatkozatokra gondolok.) A hallgató alkalmazáskor pedig csak több eredménytelen kísérlet után sikerült megtudni, hogy ennek adminisztrációja alapvetően más, mint a munkatársak megbízása. – Érthetetlen számomra az is, hogy a kiadványok előzetes szakmai lektorálásáért miért nem lehet díjazást adni, miközben a szakma csak a lektorált kiadványokat jegyzi. A közleményeink listáján szereplő művek lektorai alapos, érdemi munkát végeztek, köszöneten és a kiadvány tiszteletpéldányán kívül azonban más juttatásban nem részesülhettek. (Vezető kutatói éveim során akadt olyan lektornak felkért kutató is, aki emiatt a felkérést nyíltan elutasította.)

A gazdasági törvényekből, országos előírásokból következő bürokratikus, sokszor teljesen indokolatlannak tetsző túlszabályozásról a gazdasági ügyintézők nyilván nem tehetnek, de az a tapasztalatom, hogy minél összetettebb szervezetbe tartozik egy-egy kutatóhely, a szakmai-tudományos tevékenység és annak gazdálkodási ügyintézése annál kevesebb ponton találkozunk.